Paylaşma ve Dayanışmanın Ekonomisi: Kooperatif

Patika Ekoloji Kolektifi

17.07.2019

İçindekiler

Giriş 3
Kapitalizme Karşı Kooperatif 3
Yaşamsal Olan Politiktir! 4
Bütüncül ve Federatif Bir Ekonomi Yaratmak 6
Yasal Sınırlar 7
İhtiyaç Uğruna Mantığının Terkedilmesi 8
Sonuç 8

Giriş

Kooperatifler ve kooperatif ekonomisi, ekoloji mücadelesinin içerisinde olanlar için son süreçlerde tartışılan, üzerinden stratejiler belirlenen ana başlıklardan biri haline geldi. Doğayla uyumlu bir ekonomik işleyişin bir türü olarak kooperatifler, yaşadığımız coğrafyadaki birkaç on yıl önceki biçiminden farklı bir şekilde karşımızda.

Bunda en çok payı olan durumlardan birisi de içerisinde bulunulan ekolojik krizin bir sonucu gibi düşünmemiz gereken gıda krizi. Özellikle 2018 yılında, ekonomik krizle orantılı bir şekilde gıdaya yapılan zamlar başka bir alternatif olarak kooperatifleri daha yakıcı bir şekilde gündemimize sokuyor. Ancak gıda krizini konuşurken devletin fiyat politikasından çok daha büyük bir sorunla karşı karşıya olduğumuzu bilmek, kooperatifler ve kooperatif ekonomisinin gıdanın niteliğine ilişkin de bir tartışma, çözüm önerileri mecrası olduğunu akılda tutmak gerekiyor.

Kapitalizme Karşı Kooperatif

Yeni bir üretim-tüketim ilişkisini örgütlemeye yönelik bir çabadan bahsediyorsak, bunun içerisinde bulunulan ekonomik sisteme karşı bir çaba olduğunu akılda tutmak önemlidir. Kapitalizmin en vahşi biçimiyle kendini var ettiği sanayi devrimi sürecinde ve sonrasında, bu sürecin sömürü ve tahakkümü hissettirdiği coğrafyalarda bir çözüm arayışı olarak ortaya çıkar kooperatifler. İlk kooperatif örneği Rochdale'dan günümüze, paylaşma ve dayanışma ilişkilerine dayanarak ihtiyaçların karşılanmasının mücadelesi, kapitalizmin dayattığı ilişki biçimlerine karşı gerçekçi bir çabadır.

Kooperatifler ve kooperatif ekonomisinin kökenlerini, sanayi devrimi sonrası yaygınlaşan toplumsal hareketlerin örgütlenme biçimlerinde de görmek mümkündür. İşyerlerinde ve özellikle sanayide ortaya çıkan bu hareketler, daha sonra üretim yerlerinden şehirlere geçtiler. Kapitalizmin 1840'taki ilk krizi sonrasında ilk kooperatif hareketin gelişmesinde, 1871'deki Paris Komünü'nde, 1910'daki Meksika devriminden sonra gelişen topluluklarda, Sovyetlerin oluşum aşamasında, Orta Avrupa'da işyerleri kolektifleri denemelerinde, İspanya Devrimi (1936-1939)'nin anarşist komünlerinde, Güney Amerika'daki dayanışma yapılarında, 1950-70 arası ABD'de Siyah Özgürlük Hareketi'nde, Hindistan'daki sivil itaatsizlik ha-

reketinde ve diğer pek çok örnekte kendi özgün deneyimlerini yarattılar. Özyönetimin pratik uygulamalarının ve insanın insanı sömürüsünü ortadan kaldırma denemeleri çok yerde devlet baskısı ve zorbalığıyla bastırılmaya çalışıldı. Ancak bunlar yeni deneyimleri engelleyemedi, "çatlaklar" da denilen bu yaratıcı direnişler esin kaynağı oldular. 1960'larla birlikte kooperatif ve kooperatif ekonomiler çoğaldı. 1980'li yıllarla beraber karşısında mücadele edilen kapitalist üretim-tüketim-dağıtım ağları ve devlet gibi merkezi iktidar mekanizmaları yardımlar ve büyük sponsorluklar yoluyla bu yapıları yutmaya çalıştı.

İçinde bulunduğumuz süreçte, kooperatifler ve kooperatif ekonomilerinin kapitalizmin bu içerme hamlesine karşı dikkatli olması önem taşıyor. İnsanın insanı sömürüsüne ve küresel kapitalizme karşı direnen, dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma temelinde işleyen kooperatiflere yönelik bu stratejinin en büyüğü, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 2012 yılını "Kooperatifler Yılı" ilan etmesiyle gerçekleşmişti. Sistemin dışındaki çabaları, sistemin içine çekebilmek için gerçekleştirilen hamlenin tek hedefi, farklı birçok mücadele alanında olduğu gibi "kendine eklemleyip mücadelenin altını boşaltma" stratejisidir. Bu kapitalist stratejinin kendisi bile kooperatifin öz örgütlülük ve toplumsal dönüşümle doğrudan ilişkisini anlamak açısından önemlidir. Kapitalist sistem kendisine tehlike saydığı bir örgütlenme biçimini yutmaya çalışmaktadır.

Kooperatifler ve kooperatif ekonomiyi savunanların gözden kaçırmaması gereken şey işte tam da bu yutma stratejileridir. Devlet ve kapitalizmin, dolaylı hamleleriyle gerçekleştirdiği saldırılar, sadece bu alanın değil tüm ekoloji mücadelesinin başat sorunlarındandır.

Yaşamsal Olan Politiktir!

Üretim-tüketim-dağıtım mekanizmalarını kapitalizmin sömürücü, kar odaklı ve doğanın yok olmasına neden olan işleyişine karşı olarak; merkeziyetçi, hiyerarşik ve otoriter olmayan; federe bir şekilde örgütleme imkanı olabilir mi? Bu imkan kooperatif olabilir mi?

2012 yılında çıkan ve kolektif/kooperatif ekonomi deneyimlerini inceleyen Özgürlüğün Birikimi isimli kitapta Uri Gordon kooperatiflere ilişkin şöyle der: "Üretim, tüketim ya da barınma için kurulabilen, demokratik olarak çalıştırılabilen birliklerdir. Bu şekilde işçilerin kooperatifleri, işçilerin sahip olduğu ve yönettiği işletmelerdir. Üretim, harcama ve üc-

ret hakkındaki kararları yöneticilerin otoriter olarak verdiği ve işçilere zorla kabul ettirildiği, normal özel firmalardan farklı olarak kooperatiflerde bu kararlar demokratik olarak, her bir işçinin eşit söz hakkı olan toplantılarda alınır. Tüketici kooperatifi ise düzenli olarak toptan mal almak (çoğunlukla gıda) ve düşük fiyatla üyelerine dağıtmak için bir araya gelen bir grup insandır. Barınma kooperatifleri genellikle üyelerinin odalarda kaldığı ve komünal kaynaklarını paylaştıkları bir binaya sahiptir. Kooperatifler genellikle İngiltere'deki ilk tüketici kooperatiflerinden Rochdale Eşitlikçi Öncüler Cemiyeti'nin 1944'te kabul ettiği yedi "Rochdale Prensibi"ne benzer prensiplere bağlı kalırlar. Güncel örneklerinden birinde şöyledir: Açık ve gönüllü üyelik; üyeler arasında eşit kontrol; faiz ya da temettü olarak sınırlı yatırım getirisi; karın üyeler arasında adaletli dağılımı; ticari amaçlara ek olarak eğitim ve toplumsal amaçlar; diğer kooperatiflerle işbirliği ve toplumsallık."

Yani geleceğin işleyişini şu anda gerçekleştirmenin imkanı...

Kooperatif üretim, bir ya da birkaç kişinin karını maksimize etmek için yapılmayan üretimdir. Patronlar yoktur; sadece üretim dahilinde olanların değil üretileni kullanacak olanların ihtiyaçları göz önünde bulunarak bu üretim gerçekleşir. Yani ihtiyaçların üretimidir. Bu üretim planlamasında kararların bir ya da birkaç kişi tarafından değil, kolektif olarak verildiği bir işleyiş esas alınır.

Tüketim kooperatifleri aracılığıyla, tüketim alanlarının örgütlenmesi sağlanır. Tüketicilerin kendi tüketim alanlarının örgütlenmesini sağlaması, ihtiyaç olanın belirlenmesinde önem taşır. Sistemin ihtiyaç olarak sunduklarını, gerçek ihtiyaç olarak görmemeye başlamak toplumsal ilişkilerde dönüştürücü bir etkiye neden olur. Sistemin dışında bir işleyişin parçası halinde olmayı hissetmeyi sağlar. Tüketicileri sadece tüketici olmaktan çıkarır, üretimin örgütlenmesine katkıda bulunmasına olanak verir. Üretilenlerin niteliksiz hale gelmesinin, üretimin tekelleşmesinin ve merkezi bir yapıya bürünmesinin önüne geçer, yerel üretim-tüketim-dağıtıma olanak verir. Kentlerin gıda tüketim ihtiyacının kolektif tarzda örgütlenme mekanizmalarının geliştirilmesi, bir yandan da kırdaki örgütsüz üreticinin örgütlenmesine katkı sunabilir.

Bu tarz bir üretim ve tüketim ilişkisi, ilişki içerisindeki bireylerin ihtiyaçlarını gözeten bir örgütlenmeyi teşvik eder. Bu üretim ve tüketim ilişkisiyle, kapitalist pazarın döngüsünün dışına çıkabilme imkanı yaratır. Kapitalist üretim ve tüketim ilişkilerinin dışına çıkabildiğinden, kapitalist ilişki biçimleri üretmez.

Üretim ve tüketim kadar, dağıtım sürecinin örgütlenmesi de kapitalizmin ekonomi üzerindeki tahakkümünü kırabilmek adına işlevseldir. Üreten ve tüketeni birbirinden ayrıştıran kapitalist dağıtım, bir yandan üreticiyi aracılara muhtaç kılarken öte yandan tüketicinin ihtiyacını üreticiden çok daha fazlasına satan şirketler vasıtasıyla; hal-market-pazar zincirini kurar. Bu işleyişte üreticiyi de tüketiciyi de pazar içerisinde sınırlayan (yani neyi ne kadar üreteceğine karar veren, tüketicinin bu üretilenlere nerede ulaşacağı, nasıl bir ilişki biçiminde edineceği vs.) çerçeveyi yaratır. Dağıtım, kapitalist ekonominin koordinasyonu açısından çok önemlidir. Bu koordinasyon, en büyük karın tekellerin (devlet de bu tekellerden biridir) elinde kalmasına olanak sağlar.

Dolayısıyla, kooperatif bir üretim ve tüketim sürecinin kaçınılmaz parçası aynı zamanda dağıtımdır. Üretici ve tüketicinin ihtiyaçlarının karşılıklı karşılanması temelinde kurulan bir dağıtımın piyasanın dışında olmasına olanak verir. Hal-market-pazar zinciri, dağıtımın üretici ve tüketicilerin birlikteliğiyle koordine edildiği bir düzlemde kırılır. Devlet ve şirketlerin belirleyiciliğinden tüketim kooperatif mekanları aracılığıyla kurtulunabilir. Üretici ve tüketiciler arasındaki aracısız ilişki, kent ve kır arasındaki kapitalist sınırları ortadan kaldırabilir.

Bütüncül ve Federatif Bir Ekonomi Yaratmak

Halihazırda, dünyanın farklı coğrafyalarında üretim-tüketim-dağıtım ilişkilerinin kooperatif bir şekilde örgütlendiği birçok deneyim mevcuttur. Üretici ve tüketici arasındaki ilişkilerde, artık paranın olmadığı (bazen ikame değer sistemlerinin kullanıldığı bazen de ona dahi ihtiyaç hissedilmediği) ilişki biçimleri gelişmekte ve yaygınlaşmaktadır. Bu durum, ihtiyaçların üretimi ve tüketimini devlet ve şirket tekelinden kurtarmaktır.

Bu örneklerden bazıları, yerellerdeki kooperatifleri daha büyük bir ilişki içerisinde bütünleştirerek sadece gıda bazlı ihtiyaçların değil, eğitimden hizmete farklı alanlardaki ihtiyaçların üretim ve tüketimini kapitalist ilişki biçiminden çıkartmaktadır.

Daha bütüncül bir ilişki ağı içerisinde bir ekonominin oluşmasındaki en önemli unsur, kapitalizm karşıtı karakterinin yanında; yerel örgütlenmedir. Kooperatifler ve kooperatif ekonomi, yerel bazlı bir işleyiştir. Dev-

let gibi herhangi bir merkez tarafından yönlendirilemez konumda bulunan kooperatifler, federatif bir ilişki biçiminde kendi özgünlüğünü korur. Kolektif kararlar da, kooperatiflerin ortaklaşacağı daha büyük birlikteliklerdeki kararlar da ancak bu tarz bir örgütlenmeyle alınabilir.

Yasal Sınırlar

Kooperatifçilik, sadece içerisinde bulunduğumuz coğrafyada değil, dünyanın farklı yerlerinde yasal sınırlamalarla ve yönetmeliklerle zorlanmakta; kooperatif tarzı örgütlenmenin önü alınmaktadır. Böylelikle, ekonomi (üretiminden tüketimine, dağıtımından pazarına) sistem sınırları içerisinde tutulmaktadır.

İçinde yaşadığımız coğrafyada, kooperatifçilik yasasının kooperatif kurmanın önünde barikat olduğu sıklıkla vurgulanan durumlarda biridir. Ancak özellikle son dönemde, meselenin bürokratik ayağını aşacak deneyimler kendini göstermekte.

Resmi olarak kooperatif olmayan ama fiili olarak kooperatif gibi işleyen biçimler mevcut. Kooperatifleri ve kooperatif ekonomiyi oluştururken, isim ya da yasallık kısmını çok da önemsemeyerek; farklı yerellerde benzer ekonomik ve ekolojik kaygılarla deneyimler oluşturuluyor. Bu deneyimler, başka yerellerdeki başka deneyimlere yol açıyor. Özellikle dağıtımın bu şekilde koordine ediliyor olması, dağıtımın aynı zamanda kooperatif ilişkiyi toplumsallaştırmasına olanak veriyor. Öte yandan, tüm üretim ve tüketim sürecini, şirket ve devlet baskısının dışında tutulmasını sağlıyor.

Bunun yanı sıra, bu yasal-bürokratik zorunlulukları aşmak için, üretim ve tüketim kooperatiflerinin oluşmasına olanak sağlayan daha kolay prosedürler de mevcut. Kooperatif yasallığının yerine edinilecek başka yasallıklarla, ekonomik ve bürokratik zorunlukları aşmak daha mümkün hale geliyor. Hatta, gıda toplulukları ve ağlar üzerinden kurulan ilişkilerle kooperatif mekanlarına ihtiyaç hissedilmeksizin doğrudan üreticiden tüketiciye bir bağ kuran deneyimler de mevcut. Bunun için güçlü bir dağıtım ağı ve lojistik destek şart.

İhtiyaç Uğruna Mantığının Terkedilmesi

Kooperatif bir ilişki içerisinde "ihtiyaç"ın üretimini ve tüketimini konuşuyorsak, ihtiyaç tartışması bu kooperatif ilişkinin tam temelinde yatıyor. Bireyin kooperatif ilişki içerisinde, kapitalist alışkanlıklarını terk etmesinin, ihtiyaçlarının baştan tanımlamasının aynı zamanda önemli bir yöntemi kooperatif. Kapitalist sistem içerisinde, ihtiyaç diye sunulan metaların tekrar tekrar sorgulanması kooperatif ilişkinin önemli bir parçası.

İnsan ihtiyaçları yalanıyla, bir yandan tüm bireyleri müşteri/tüketicisi haline getiren kapitalist sistem; öte yandan bu yapay ihtiyaçlar uğruna sonsuz üretim-sonsuz tüketim döngüsü içerisinde ekolojiyi bir kaynak olarak kullanıyor. İçinde yaşanılan ekosisteme verilen zarar, "insan ihtiyaçları" adı altında meşrulaştırılmaya çalışılıyor. Doğayı kaynak olarak gören bakış açısıyla kapitalizm, üretim-tüketim-dağıtım ilişkileriyle canlı-cansız tüm varlıklara geri dönüşü olmayan bir zarar veriyor.

Kooperatifleri ve kooperatif ekonomileri, yaşadığımız coğrafyada konuşmaya ve pratiklemeye başladığımız yakın zaman içerisinde; kooperatif kavramının ekolojiyle uyumlu bir şekilde örgütlenmesi ekolojiye ilişkin duyarlılıkla ilişkili değildir. Bu yaşamsal bir zorunluluktur. Canlı ihtiyaçlarının, ekolojiye uyumlu bir şekilde karşılanması; üretim-tüketim-dağıtım ilişkilerinin bu bakış açısıyla örgütlenmesi önemlidir.

Sonuç

Paylaşma ve dayanışma ilkeleriyle örgütlenmiş bir topluma, bugün her zamankinden fazla ihtiyacımız var. Kooperatifler ve kooperatif ekonomi; üretim-tüketim-dağıtım ilişkilerinin iktidar mekanizmalarından ve ilişkilerinden uzak bir şekilde örgütlenmesidir. İçinde bulunduğumuz ekolojik kriz ve onun sonuçlarına ilişkin düşünmeden önce, ihtiyaç kavramına ilişkin yapılması gerek sorgulamayla doğrudan ilişkilidir. İhtiyaca göre toplumun örgütlenmesidir. Ancak bunu gerçekleştirirken eko-sistemin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak...

Dayanışma ve karşılıklı yardımlaşmanın pratik bir örgütlenme biçimi olarak kooperatif, bir dizi olanağı bünyesinde barındırmaktadır. Ancak ısrarla altı çizilmesi gereken; kapitalizmle iç içe geçmiş mecraların kooperatif yapıları yutma stratejilerinden, devlet gibi merkezi yapılanmaların kooperatif yapıları içerme politikalarından uzak bir şekilde planlanmadığı

takdirde kooperatif yapıların ve kooperatif ekonomilerin neye dönüşeceğini görmemiz gerektiğidir.

Anarşist Kütüphane

Patika Ekoloji Kolektifi
Paylaşma ve Dayanışmanın Ekonomisi: Kooperatif
17.07.2019

04.05.2020 tarihinde şuradan alındı: patikaekoloji.org

tr.anarchistlibraries.net